

УДК 241.38

А. Танасійчук,*доктор канонічного права, викладач кафедри східного канонічного права
Факультету канонічного права Св. Пія X (Венеція)*

ЕКЗАРХ І ЕКЗАРХІЯ У ЦЕРКОВНОМУ ПРАВІ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

У статті розкривається поняття ієрархічної організації у східних католицьких церквах. Дослідження зосереджується на церквах, юридичний (канонічний) статус яких є патріарший або верховно архієпископський. Автор досліджує церковне законодавство проголошене Римськими архієреями – починаючи від Пія XII аж до Івана Павла II, в яких окреслюється поняття і види екзархату, як окремої юридичної одиниці у католицькій церкві, а також влада управління екзарха.

Ключові слова: екзарх, екзархат, східні католицькі церкви, церковне право

ЭКЗАРХ И ЭКЗАРХАТ В ЦЕРКОВНОМ ПРАВЕ: ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ

В статье раскрывается тема иерархической организации в восточных католических церквях. Исследование сосредоточивается на церквях, юридический (канонический) статус которых патриарший или верховно архиепископский. Автор исследует церковное законодательство провозглашенное Римскими архиепископами – начиная от Пия XII вплоть до Иоана Павла II, в которых изложено понятие и виды экзархата, как отдельной юридической единицы в католической церкви, а также власть управления экзарха.

Ключевые слова: экзарх, экзархат, восточные католические церкви, церковное право.

EXARCHES AND THE EXARCHATE IN THE LEGISLATION ECCLESIASTICAL: PRINCIPAL CONCEPT

In the article the concept of hierarchical organization opens up in Eastern Catholic Churches. Research is concentrated on churches legal (canonical) status of that is patriarch or major archbishop. An author investigates a church legislation proclaimed Roman Popes – beginning with Pius XII ending to John Paul II, a concept and types of exarchate are outlined in that, as separate legal unit in the Catholic Church, and also power of management of the Exarchates.

Keywords: exarches, exarchate, Eastern Catholic Churches, church right

Спостерігаючи за динамічним розвитком Української греко-католицької церкви в Україні (утворення зовсім нових, а не лишень переміна, трьох митрополій Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської і реорганізація двох верховно архієпископських екзархатів наслідком чого є утворення чотирьох нових екзархатів: Одеський, Кримський, Донецький, Харківський) [1, с. 51, 55, 59], так і на поселеннях, тобто реорганізація ієрархічних церковних структур, а саме з Апостольського екзархату у Великобританії, утвореного 8 березня 1967 р. в єпархію, 18 січня 2013 і з Апостольського екзархату у Франції, утвореного 22 липня 1960 р. в єпархію, 19 січня 2013) [2, с. 296, 633], із певністю можна ствердити, що цей процес є наслідком постійного і послідовного виконання головного завдання церкви – спасіння людської душі, яке відбувається через проповідування доброї новини і єднання людей із Ісусом Христом. В свою чергу така діяльність церкви потребує зорганізованості церковного життя, яке згідно з церковним правом [3], яким користуються східні католицькі церкви, може виражатись у двох її основних вимірах: єпархія і екзархія. Говорячи про єпархію і екзархію мається на увазі ієрархічні церковні структури, які об'єднують різні парафії в яких реалізується головне завдання церкви.

Вказуючи ці дві єрархічні структури, через які ефективніше реалізуються основні завдання церкви, пропонується у дослідженні більше звернути увагу на екзархію, яка «є частиною Божого народу, з якої через особливі обставини не утворено єпархії і яка, окреслена територіально або на іншій підставі, довіряється для пастирської опіки Екзархові» (кан. 311 § 1 ККСЦ). Східне церковне законодавство, говорячи про екзархію і про її управителя, присвятило 11 канонів, зібравши їх в один титул. Звичайно, що діяльність екзархату, крім цих чітко окреслених норм права, також регулюється і іншими нормами церковного права. Тому, це опрацювання ставить за ціль приблизити розуміння екзархії, як юридичної особи в церкві (кан. 920; кан. 921 § 1 ККСЦ) і виконання в ній уряду екзархом, як її місцевого ієрарха (кан. 984 § 2 ККСЦ).

Церковна адміністративна одиниця під назвою екзархія перед тим, як почати існувати у тій формі, що сьогодні є у католицькій церкві, пройшла довгу історію розвитку. Найперше потрібно згадати, що екзархія у перші віки християнства, особливо після медіоланського едикту, представляла собою сукупність різних окремих дієцезій і митрополій конкретної території, над якими для управління (юрисдикції) був поставлений екзарх і виконував її в ім'я Римського архиєрея.

Пізніше із розвитком церкви такий вид організації церковного життя, який виражався через спосіб управління, тобто мав юрисдикцію над іншими митрополитами і єпископами, крім титулу екзарх, отримав також і інші назви, такі як патріарх, католикос чи верховний архієпископ [4, с. 207–209; 5, с. 244–246; 6, с. 615–627; 7].

Поняття екзархату, як окремої церковної структури, згідно з сучасним східним церковним законодавством, щоб було доступно і зрозуміло представлено, потребує співставлення із канонічним правом, яке зобов'язувало східні католицькі церкви перед вступом у дію ККСЦ [8, с. 540–547].

«Cleri sanctitati» вказувало на існування різних видів екзархатів, починаючи від екзархатів, які мали власну територію і які не належали до патріархату. Це були монастирі свого права, а їхні вищі настоятелі були також і екзархами, який призначався або затверджувався, у випадку вибору або постуляції, Римським архиєреєм (кан. 363 § 1 CS). Такий екзархат, як окрема церковна одиниця, крім того, що мав власну територію і був відокремленим від інших єпархічних структур церкви, мав також власних священнослужителів і вірних. У своєму управлінні вважався незалежним від інших єпархій і керувався не тільки нормами, передбаченими у «Cleri sanctitati», але також і власним правом (кан. 362 § 2 CS). Щоб краще зрозуміти такий вид екзархату, можна його порівняти із теритіальними абатствами, тобто незалежними монастирями латинської церковної традиції, які у церковному праві прирівнюються до дієцезіального єпископа (кан. 370 ККП) [9]. Наступними видами екзархій вважались апостольські (кан. 366 CS), патріарші і архієпископські (кан. 388 CS) [4, с. 337]. У будь-якому разі, незалежно від їхнього канонічного статусу, у церкві вони вважались юридичними особами.

Загалом попереднє законодавство темі екзархату присвятило аж 29 канонів (362–391 CS), натомість сучасне право – лишень 11 канонів (311–321 ККСЦ). Така значна різниця, по кількості канонів, на мою думку, все таки дозволяла краще попередньому законодавству, тобто «Cleri sanctitati», окреслити види екзархатів і описати їхні права і обов'язки. Шукаючи пояснення на це питання у працях Комісії над редакцію ККСЦ [10], потрібно ствердити, що редукція канонів, розміщених у ККСЦ, наприклад, не підтверджує редукцію видів екзархатів або редукцію прав Екзархів. Більше того, переважаюча кількість канонів у «Cleri sanctitati» хоча і детально описувало існування екзархій разом із особами, які виконували уряд Екзарха, все таки в якійсь мірі обмежували владу патріарха.

Вказавши першу основну різницю між двома законодавствами, тобто щодо кількості канонів, потрібно також подивитись у чому ж саме обмежувалось право патріарха. Сьогодні, коли ККСЦ говорить про утворення екзархату із власною територією, то з редакції канону можна зробити висновок, що патріархові не забороняється бути суб'єктом його утворення (кан. 85 § 3 ККСЦ), натомість коли це право у попередній нормі належало виключно до Апостольської столиці. Вимогами, які ставить до виконання найвищий законодавець, для правосильності такого адміністративного акту глави патріаршої церкви є те, щоб він отримав згоду Постійного синоду і щоб цей екзархат знаходився у межах території його церкви.

Питання територіальності ККСЦ представляє дещо інакше, ніж то було виражено у «*Cleri sanctitati*», тому що не вказує що саме означає вираз екзархат, окреслений власною територією. Незважаючи на таке загальне визначення і слідкуючи за діяльністю Вселенської церкви, яке виражене в її церковному довіднику під назвою «*Annuario Pontificio*», все таки можна зробити висновок, що це є незалежні монастирі, які у церковному праві називаються монастирями свого права, які в свою чергу були визнані екзархією, яка крім власних членів (монахів) отримала владу управління також над іншими священнослужителями цієї території і над вірними мирянами. Прикладом сучасного територіального екзархату можна вважати екзархальний монастир свого права Матері Божої у Гротаферата, що знаходиться біля Рима (Італія) [11, с. 1027].

Тому, можна ствердити, що будь-який монастир свого права, якщо він знаходиться в межах території патріаршої церкви, може бути утворений патріархом, як територіальний екзархат із власними священнослужителями і вірними. Крім того, можуть існувати ситуації, в яких на одній території, наприклад у Румунії, існує також і монастир свого права УГКЦ, який був утворений Апостольським престолом (кан. 414 § 2; кан. 434 ККСЦ). Звичайно, що настоятель такого монастиря є єрархом для власних підлеглих, але не є наділений владою єрарха місця, тому у питаннях божого культу чи діл милосердя і апостольства буде підчинятись єрарху місця. Так, наприклад, коли вірні, приналежні до УГКЦ, хотіли би прийняти таїнство Вінчання, але існувала би якась канонічна перешкода, то згідно з кан. 916 §§ 4–5 ККСЦ, від неї не може звільнити настоятель монастиря, який є єрархом, а лишень місцевий єрарх румунської церкви. Такий монастир свого права також може стати територіальним екзархатом УГКЦ, але із титулом апостольський.

Крім територіальних, попереднє законодавство вказувало ще на існування й інших екзархатів, які не окреслювались власною територією, але швидше за все відзначались персональним характером, тобто могли мати владу управління над вірними, приналежних до окремої східної католицької церкви, які проживали у різних частинах однієї або багатьох держав. Вони поділялись на Апостольські екзархати, тобто церковні єрархічні одиниці, утворені на територіях, на який патріарх чи архієпископ не мали юрисдикційної влади, потім на патріарші і архієпископські екзархати, тобто в межах територій цих церков. Такий поділ екзархій, згідно з сучасним східним законодавством, існує і сьогодні, хоча є дещо спрощений у вираженні.

Сучасне східне законодавство, говорячи про спосіб утворення екзархів, значно відрізняється від способу утворення, який передбачало «*Cleri sanctitati*». В першу чергу це відноситься до патріарших і верховно архієпископських екзархатів, тому що утворення Апостольського екзархату, як в одному (CS) так і в другому (ККСЦ) законодавстві, було і залишається виключним правом Апостольської столиці. Також утворення екзархату із власною територією у попередньому законодавстві був виключним правом Апостольської столиці, натомість згідно з сучасним правом, можна вважати, що таким також правом наділений патріарх і верховний архієпископ.

Продовжуючи говорити про право утворення екзархій територіального чи персонального значення главою патріаршої церкви, можна побачити в цьому певну реалізацію навчання II Ватиканського собору, який у декреті «Про східні католицькі церкви» наголошував, що потрібно відновити права Пптріархів [12, с. 175–177]. Згідно з сучасним церковним законодавством, утворення екзархату на власній канонічній території і будь-яке його переформатування вважається адміністративним актом патріарха чи верховного архієпископа, для важності якого необхідно отримати дозвіл Постійного синоду (кан. 85 § 3 ККСЦ). Якщо сьогодні предстоятель потребує дозволу на утворення екзархату, то в попередньому законодавстві достатньо було йому вислухати думку Постійного синоду (кан. 388 § 2 CS). Натомість, для подальших дій щодо утвореного екзархату патріарх, згідно CS, потребував дозволу від цього ж синоду. Пояснення такої зміни у законодавстві, тобто переходу від необхідності вислухати думку Постійного синоду (у CS) до отримання від цього ж органу вже дозволу (у ККСЦ), знаходить своє пояснення у працях, які відбувались під час редакції сьогоденішнього ККСЦ. У них один із членів редакційної групи зауважив, що дещо дивно виглядає, коли для призначення

екзарха, якому довіряється опіка над частиною Божого народу, патріархові потрібно було лишень взнати рішення Постійного синоду. Натомість, щоб призначити патріаршого економа, якому довіряються опіка над дочасними речами, патріарх повинен отримати «дозвіл» від Постійного синоду [10, с. 57]. Власне такий аргумент і став причиною до впровадження зміни у тексті майбутнього Кодексу, вказуючи, що Постійний синод має надати власну згоду, щоб патріарх міг зробити такий адміністративний акт.

Вказавши на необхідні елементи звичайного способу утворення патріаршого чи верховно архієпископського екзархату, східне церковне законодавство посередньо показує і інших способі його заснування. Мова тут йде про значення Синоду єпископів патріаршої церкви у житті помісної церкви, який згідно з правом звичайно не є покликаний до здійснення адміністративних актів у власній церкві (кан. 110 § 4 ККСЦ), а лишень є законодавчою і судовою інстанцією, а також бере участь у прийнятті рішень літургичного, дисциплінарного, пасторального і духовного характеру. Все таки його адміністративна діяльність може проявляється також і тоді, коли, на думку патріарха і Постійного синоду, було би краще, щоб питання, які відносяться до організації і розвитку власної церкви, розглядались власне Великим синодом (кан. 119 ККСЦ). Тому, коли мова йде про утворення патріарших чи верховно архієпископських екзархатів, Синод єпископів може виражати свою згоду чи заперечення про утворення цих нових єрархічних структур. Прикладом цього можуть послужити вже існуючі і новоутворені екзархати в Україні, де в грамотах про утворення екзархату і іменування на екзархів вказано, що такі рішення були волевиявленням Синоду єпископів усієї УГКЦ, а не тільки юридичним актом її предстоятеля і Постійного синоду [14, с. 172–173; 15, с. 67–68; 16, с. 63–65].

Іншим цікавим питанням, на яке потрібно звернути увагу, є питання влади екзарха, управляючи окремою адміністративною одиницею. Згідно з сучасним і попереднім законодавством, владу управління екзарх отримує для однієї головної цілі, а саме – управляти, освячувати і навчати певну групу вірних, яка є частиною Божого народу. Також незалежно від виду законодавства, тобто попереднього, чи актуального, влада, яку виконує екзарх, може здійснюватись у власному імені або в імені особи, яка йому доручила це завдання у церкві. «*Clerici sanctitati*», наприклад, розрізняли три способи такого управління: а) коли мова йшла про територіального екзарха, то він виконував владу управління у власному імені, хоча і отримував декрет від Римського архиєрея; б) також і Апостольський екзарх виконував від власного

імені, хіба інакше могло бути вказано у декреті призначення; в) нато-мість інші два екзархи, патріарший чи архієпископський (цей послід-ній називається так тому, що коли було проголошено «*motu proprio Cleri Sanctitati*» верховні ариєпископства згідно церковного права ще не існували, а їхній канонічний статус завдячується навчанню II Ва-тиканському собору), виконували владу від імені глав їхніх церков (кан. 388 § 1 CS).

Сьогоднішнє законодавство уникає таких чітких визначень, а на-віть можна ствердити, що окреслює це питання дещо в загальний спо-сіб. Це відбувається з однієї причини, тому що зменшилась кількість канонів, а з другої, тому що лишень в одному каноні вказує одним реченням, що екзарх може виконувати владу від власного імені або від імені хто його призначив (кан. 312 ККСЦ). Тому, в такий спосіб пита-ння про те, чи то є апостольський, патріарший екзарх, чи також це є ек-зархат із власною територією, чи утворений з іншої причини, стає менш важливим у порівнянні до питання щодо форми управління в них.

Що саме означає, згідно з церковним правом, твердження: викону-вати уряд від власного імені? Щоб відповісти на це питання, необхід-но заглянути до норм східного права, зібраних у ККСЦ, де стверджу-ється найперше, що владу управління у церкві можуть виконувати ті, хто отримали свячення (кан. 979 § 1 ККСЦ). Крім того, ця влада управління може вважатись звичайною, якщо особа є призначена на існуючий уряд в церкві і делегованою, тобто коли не через уряд, але самій особі доручили певне завдання, наприклад, через її особисті якості (кан. 981 § 1 ККСЦ) [17, с. 430–431; 18, с. 520–521]. Звичайна влада, тобто та, що поєднана з урядом, в свою чергу, може поділяти на власну і заступну (кан. 981 § 2 ККСЦ). Отже, після представлених норм, можна зробити загальний висновок, що екзарх, незалежно хто його призначив, може виконувати владу управління від власного іме-ні, тобто був би наділений звичайною владою, тому що виконує уряд, і власною, тому що здійснюється від власного імені, тобто не була вона делегована згідно з каноном 988 § 1 ККСЦ. Ця остання ознака повинна бути обов'язково вказана у грамотах канонічного призначен-ня (кан. 187 § 1 ККСЦ) [14, с. 180; 15, с. 70–71; 16, с. 67–68]. Також існує і інший вид виконання уряду екзархом, тобто коли він виконує уряд від імені особи, яка його призначила. У церковному праві такий спосіб управління називається звичайною владою управління, тому що є поєднана із виконанням певного уряду, але вже не власною а лишень заступною, тому що буде виконуватись не від власного імені, але в імені того, хто його призначив [19].

Побачивши різницю, яка існує між звичайною власною і звичайною, але заступною владою управління, хочеться порушити одне питання, яке, на мою думку, є дещо мало висвітлене у ККСЦ і вважаю, що може створювати інколи труднощі щодо юрисдикційної діяльності екзарха. Мова йде про ситуацію, коли екзарх виконує владу управління від імені того, хто його призначив, тобто, такий вид влади, як було вже вище вказано, є звичайною владою, але заступною. У будь-якому разі екзарх прирівнюється у своїх правах до єпархіального єпископа (кан. 313 ККСЦ), а також і тоді, коли ККСЦ або партикулярне право вживає виразу єпархіальний єпископ щодо питань, які відносяться до виконавчої влади (кан. 987 ККСЦ). Одним із прикладів, який би краще показав застосування цих тверджень, є участь протосинкела в управлінні екзархією. Екзарх, уряд якого прирівнюється до єпархіального єпископа, згідно з ККСЦ має обов'язок призначити протосинкела, завдання якого є допомагати екзарху в управлінні цією церковною єпархіальною одиницею. Наприклад, будучи все таки єпархом місця (кан. 984 § 2 ККСЦ), протосинкел має право надавати диспенси від перешкод для прийняття святої тайни Вінчання (кан. 795 § 1 ККСЦ). Натомість, протосинкел через саме виконання уряду не є наділений правом іменувати парохів (кан. 284 § 1 ККСЦ) або розгрішати з гріха аборту, тому що ці права найвищий законодавець застеріг поіменно виключно єпархіальному єпископу (кан. 984 § 2 ККСЦ).

Таким чином, уряд протосинкела в певних питаннях є широким, але в певних є і обмеженим, тому і хочеться зрозуміти, в чому саме знаходиться пояснення таких обмежень. Уряд протосинкела, як вже було сказано вище, є покликаний допомагати єпархіальному єпископу в управлінні єпархією. Ця допомога проявляється в тому, що він, виконуючи уряд, (звичайна влада) здійснює його в ім'я (заступна влада) єпархіального єпископа, отже наділений звичайною заступною владою. Отже, коли говориться про екзарха, який призначається для управління екзархією, його уряд окреслюється як звичайна заступна влада. Тому, спів ставляючи ці два уряди, екзарха з заступною владою і протосинкела, виходить, що вони наділені такими самими повноваженнями, а саме наділені звичайною заступною владою. І тут виникає певне непорозуміння: якщо екзарх наділений звичайною заступною владою і протосинкел, згідно з правом, такою ж владою, то згідно з правом, звичайну заступну владу можна делегувати. Тоді особа, якій надали делегацію, виконує уряд, але її влада вважається делегованою, а не звичайною заступною. Тому екзарх, який виконує владу від імені того, хто його призначив, наділений звичайною (уряд) заступною (від

імені іншого) владою і може її делегувати іншим особам (кан. 988 § 1 ККСЦ). В такому разі той, хто допомагає екзарху, не може вже називатись протосинкелом, тому що цей уряд користується звичайною заступною владою, а делегатом екзарха, якому делегуються певні права (кан. 988 § 1 ККСЦ). Інакше би, протосинкел мав таку ж саму владу управління, як і екзарх. Є зрозумілим, що екзарх діє в ім'я патріарха або верховного архієпископа, а протосинкел – у чие ім'я виконує довірений йому уряд?

Шукаючи наукового підтвердження на вище представлені пояснення про владу в екзархатах, необхідно ствердити, що східна каноністика не дає такої можливості. Крім опрацювань Комісії, яка працювала над новою редакцією східного церковного права, праці якої зібрані у «Nuntia» [10] і які не дають відповіді на поставлене питання, вважаю, що можна використати дослідження латинського права. Тут йдеться мова про певну юридичну аналогію, яку можна провести між екзархом, який управляє екзархією від власного імені, а територіальною префектурою і територіальним абатством, а також між екзархом, який управляє від імені того, ким був іменований, а апостольським вікаріатом і апостольською префектурою, знайшовши в такий спосіб наукове підтвердження тезам про владу управління в екзархатах у східних католицьких церквах. Наприклад, префекти і абати, які є поставлені для управління територіальною префектурою і територіальним абатством, крім того, що прирівнюються до дієцезіального єпископа щодо своїх прав і обов'язків, виконують довірений їм уряд у власному імені, тобто наділені звичайною і власною владою (кан. 370 ККП). Будучи наділеними такою владою управління для своїх єрархічних церковних одиниць, мають право призначати генерального і єпископського вікарія. Підтвердженням цьому можна знайти в «Annuario Pontificio» – віснику, який подає статистичні дані католицької церкви. Власне цей інформаційний довідник вказує, що префект і абат цих територіальних церковних структур користуються поміччю власних генеральних вікаріїв [11, с. 1027].

Те саме можна сказати і про екзархів, які управляють від імені того, хто їх призначив. Їх можна порівняти із апостольськими вікаріатами і апостольськими префектурами (кан. 371 § 1 ККП). Також і ці церковні структури прирівнюються у канонічному праві до дієцезії, тобто є партикулярною церквою (кан. 368 ККП), а ті, хто ними управляє, виконують уряд від імені Римського архієрея, який їм делегував цю владу (кан. 137 § 2 ККП). Їхні вікарії і префекти, крім того, що є ординаріями місця (кан. 134 § 2 ККП), наділені звичайною владою,

тому що виконують уряд, але ця влада є заступною, тому що здійснюють її в ім'я іншого. В такий спосіб є позбавлені права призначати генерального чи єпископського вікарія, тому що самі користуються владою звичайною, але заступною. Згідно з правом, можуть цю владу делегувати (кан. 137 § 2 ККП) і це виражається у тому, що призначають собі помічника, який називається не генеральний вікарій, а лишень вікарний делегат. Також і в цьому випадку підтвердженням вище сказаного твердження є «*Annuario Pontificio*», в якому наведено, що апостольські вікарії і префекти користуються допомогою вікарного делегата [11, с. 1044–1045].

Іншим цікавим моментом у діяльності екзархату є ситуація, коли екзарх зазначає перешкоди в її управлінні або коли вона стає вакантною. Згідно зі східним церковним правом, керівництво цією церковною одиницею у більшості випадків мало би перейти до протосинкела, а коли його немає – до пароха найстаршого пресвітерськими свяченнями (кан. 320 § 1 ККСЦ). Натомість, коли мова йде про звичайні єпархії, то у таких ситуаціях, якщо вона є установлена у межах території патріаршої церкви, влада переходить до патріарха (кан. 220, 2 ККСЦ), у протилежному випадку – до осіб, перелічених у каноні 221, 2 ККСЦ, а саме: «до єпископа помічника або, якщо їх більше, до найстарішого з них єпископським свяченням або, якщо немає єпископа помічника, тоді до колегії єпархіяльних радників, вищезгадані тимчасово керують єпархією на підставі влади, яку загальне право визнає за протосинкелом».

Говорячи про ситуацію, в якій влада управління в екзархії переходить до протосинкела, то мова тут йде про екзархат в якому екзарх управляв у власному імені (наприклад територіальний екзархат, в якому екзархом є настоятель монастиря свого права або апостольський екзархат). У протилежному випадку, тобто коли екзарх управляє в ім'я того, хто його призначив, замість протосинкела мав би існувати уряд делегата екзарха і йому мала би перейти тимчасово влада управління. Через те, що у загальному праві не передбачено цього уряду (делегата екзарха) і вище наведене ствердження, що не можна установити протосинкела, коли екзархія стає вакантною або коли зазнає перешкоди у власному управлінні особою до того призначеною, влада управління мала би перейти до пароха, найстаршого пресвітерськими свяченнями (кан. 320 § 1 ККСЦ).

Права і обов'язки екзарха в єпархійній церковній одиниці, яку він очолює, можуть відрізнятись у залежності від виду влади управління, якою є наділений екзарх, і чи він є висвяченим єпископом. Так,

наприклад, коли говорити про обов'язки екзарха, то у випадку, коли він є висвяченим єпископом, повинен брати участь у Синоді єпископів власної церкви, тобто брати участь в обговорюванні питань і голосуванні по них. Натомість, коли він виконує лишень уряд екзарха без єпископської хіротонії, то його синодальна участь обмежується до якості запрошеного єрарха (кан. 102 § 3 ККСЦ). Крім того коли говорити про участь у Синоді єпископів патріаршої церкви необхідно наголосити, що в членство в ньому визначається двома чинниками: приналежність до цієї церкви свого права і прийняття єпископської хіротонії, тому не вистачить самого найменування на єпископа, щоб могли голосувати. Ситуація про членство у Синоді єпископів згідно східного церковного законодавства суттєво відрізняється від латинського права в якому говориться про Єпископську конференцію членами якої можуть бути навіть священнослужителі, але вони повинні виконувати уряд ординарія (єрарха) місця.

Те, що відноситься до прав екзарха, то і тут слід уважно пам'ятати про вид уряду, яким він наділений. Так, наприклад, коли мова йде про приписання чи виписання священнослужителя до/з екзархів, то цей процес залежить від того, чи екзарх виконує владу у власному імені, чи в імені того, хто його призначив. Якщо екзархи, які управляють екзархатом у власному імені, у цій ситуації діють, як звичайні єпархіальні єпископи, тобто самостійно вирішують, чи приписувати, а також чи надавати відпускну грамоту священнослужителю (кан. 357 § 1; кан. 358 ККСЦ). Цими екзархами у більшості випадків є екзархати із власною територією, тобто монастирі свого права, як наприклад Гротаферата (Італія), а також апостольські екзархати, які переважно діють у власному імені. Зовсім інакше виглядає ситуація із патріаршими і верховно-архієпископськими екзархатами, в яких вони виконують переважно уряд від імені їх предстоятеля і щоб здійснити такі адміністративні акти потребують отримати його виразну згоду (кан. 363, 1 ККСЦ).

Зовсім інакше виглядає ситуація, тобто незалежно від виду влади, якою є наділений екзарх, коли потрібно надати диспензу для вірних екзархату від розриваючої перешкоди для прийняття святої тайни Подружжя. Такою владою користується виключно екзарх, навіть якщо виконує управління екзархією в ім'я свого предстоятеля, тому що згідно з правом він вважається єпархіальним єпископом для цих вірних і для того лишень до нього, виключаючи патріарха, належить надавати диспензи (кан. 101 ККСЦ).

Іншим правом, яким може користуватись екзарх, навіть, якщо він і не є висвяченим на єпископа, це те, що він може бути похованим у будь-якій церкві. ККСЦ не вказує про який храм йде мова, тому можна ствердити, що це може бути будь-яка церква, не виключаючи навіть катедрального собору, яка знаходиться під юрисдикцією церкви свого права, уряд в якій він виконував чи навіть і храм, приналежний до іншої церкви свого права (кан. 874 § 3 ККСЦ).

Шукаючи відповіді на поставлені питання, у цьому дослідженні про екзархат і екзарха не можна було не співставити норми попереднього і теперішнього церковного права східних католицьких церков, а також не порівняти їх із латинським кодексом. Одинадцять канонів, присвячених на цю тему у ККСЦ, вважаю, що не дають вичерпної інформації про цю єрархічну структуру. Причина може знаходитись в тому, що найвищий законодавець вважає цю церковну одиницю провізоричною (тимчасовою), яка після певного часу випробування своєї діяльності, у випадку коли досягнула власний внутрішній розвиток, може бути переформатована в єпархію, так як це відбулось із апостольськими екзархіями УГКЦ у Великобританії і Франції, або коли через різні обставини все таки змусили припинити її діяльність і існування.

Крім того, така мала кількість канонів з другої сторони може стати причиною для законодавчого органу патріаршої чи верховно-архієпископської церкви, тобто для Синоду єпископів, який міг би опрацювати відповідні додаткові норми і пояснення, які б стали поміччю для виконання уряду екзархами, призначених патріархом. Такі норми в свою чергу, після певного застосування у житті цих церковних структур і отримавши також визнання Римського архиєрея, могли би стати частиною «*Ius speciale*» УГКЦ. Доки їх немає, потрібно користуватись нормами, передбаченими ККСЦ, а також уважно інтерпретувати владу управління, якою є наділені екзархи у щоденному її застосуванні.

Питання, які порушувались у цьому дослідженні, з певністю не дають цілісного представлення діяльності екзархату і виконання влади управління її екзархом, тому ця тема залишається відкритою для наступних вивчень.

Список використаних джерел:

1. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви. – № 1 (2011). – С. 51–59.
2. *Annuario Pontificio*. – 2013. – Città del Vaticano, 2013. – P. 296–633.

3. Ioannis Pauli II. Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, 1990 // *Acta Apostolicae Sedis*. – № 82 (1990). – Рим, 1993. – С. 1046–1363.
4. Cuossa A. *Epitome praelectionum de iure ecclesiastico orientali*. Cryptoferratensis. – 1948. – Vol. 1. – P. 207–337.
5. Бачинський А. Право церковное. – Л., 1900. – С. 244–246.
6. Orioli G. Gli Arcivescovi maggiori: origine ed evoluzione storica fino al secolo settimo. *Apollinaris* 85. – P. 615–627.
7. Мончак І. Становище Верховного Архієпископа в ієрахічному устрої Церкви [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/ukrainian/51600/>
8. Pius XII. *Motu proprio Cleri sanctitati*. 15 Augusti 1957 // *Acta Apostolicae Sedis*. – № 49 (1957). – P. 540–547.
9. Ioannis Pauli II. Codex Iuris Canonici, 1983 // *Acta Apostolicae Sedis*. – № 75 II (1983). – С. 1–317.
10. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo. – *Nuntia* 19 (1984). – С. 19–291; *Nuntia* 23 (1986). – С. 98–291; *Nuntia* 24–25 (1987). – С. 309–319; *Nuntia* 27 (1988). – С. 45–82; *Nuntia* 28 (1989). – С. 56–57; *Nuntia* 31 (1990). – С. 38–39.
11. *Annuario Pontificio* 2013. – Città del Vaticano, 2013. – С. 1027.
12. Декрет «Про Східні Католицькі Церкви» (*Orientalium Ecclesiarum*) 7–10 // Документи II Ватиканського собору, Конституції, Декрети, Декларації. – Л., 1996. – С. 175–177.
14. Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. – № 2 (2002). – С. 172–173.
15. Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. – № 3 (2003). – С. 67–68.
16. Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. – № 8 (2008). – С. 63–65.
17. De Paolis V. *Le Norme Generali*. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro Primo / De Paolis V., D'Auria A. – Città del Vaticano, 2008. – P. 430–431.
18. García Martín J. *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*. – Roma, 2002. – С. 520–521.
19. Булла Івана Павла II про поставлення Петра Крика, Протосинкела Вроцлавсько-Гданської єпархії Візантійсько-Українського обряду Апостольським Екзархом для вірних українців-католиків візантійського обряду поселених у Німеччині та Скандинавії від 20 листопада 2000 р. // Архів екзархального управління Апостольського Екзархату для вірних українців-католиків візантійського обряду у Німеччині та Скандинавії.